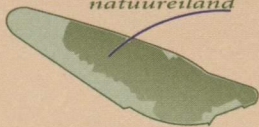

TIENGEMETEN
natuureiland

Tiengemeten

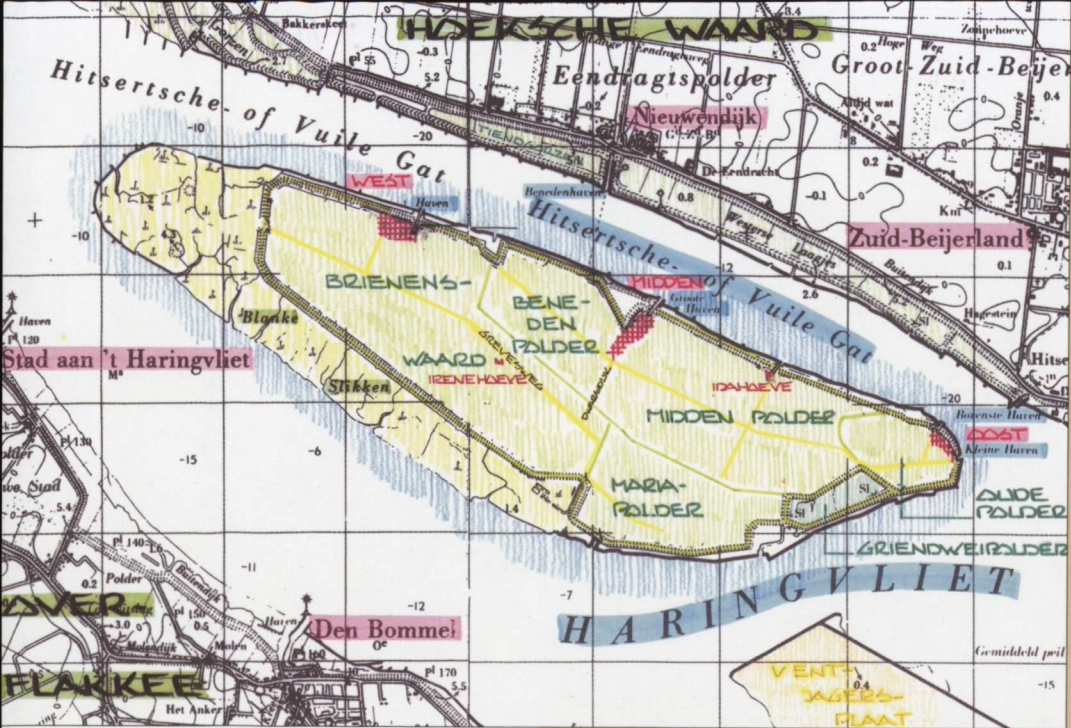
Eiland van wildernis, weelde en weemoed

DI: 11365

A 44 AGI

Tiengemeten

20 DEC 2000

Het laatst overgebleven eiland in zuidwest Nederland wordt een uniek natuurgebied. Tiengemeten-Natuureiland gaat samen met de Ventjagerplaten en Spuimonding deel uit maken van een natuurgebied van meer dan 3000 ha. Het eiland is een aanwinst voor natuurrecreanten. Rust, ruimte en ongereptheid op korte afstand van een groot stedelijk gebied. Deze brochure zet de plannen op een rij, met de mogelijkheden en de onmogelijkheden. Het beschrijft de toekomst van een eiland ooit in handen van bedrijven met grootse bouwplannen tot een eiland in eigendom van Natuurmonumenten, waar de natuur haar gang gaat en de mens tot rust kan komen.

Al in 1990 wordt Tiengemeten door het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij gezien als een belangrijk nieuw natuurgebied. Het eiland wordt opgenomen in de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), het netwerk van bestaande en toekomstige natuurgebieden in Nederland. In 1994 wijst de Provincie Zuid-Holland het eiland aan als natuurontwikkelingsgebied. Sinds 1997 is de vereniging Natuurmonumenten eigenaar van het eiland. Tegelijkertijd waren daarmee alle plannen van projectontwikkelaars om het eiland te gebruiken als recreatiepark of voor de opslag van verontreinigd slib definitief van de baan.

Informatiecentrum
Rijkswaterstaat
Meetkundige Dienst

Natuureiland

Het toekomstige landschap van Tiengemetten bestaat uit drie sferen. In het grootste deel heerst de natuur: de wildernis. Het centrale en goed toegankelijk deel laat vooral de rijkdom van de natuur zien: de weelde. Een klein gedeelte wordt in oude staat teruggebracht, naar het landschap van de weemoed.

De mens trekt zich overigens niet helemaal terug van het eiland, evenmin neemt de natuur het in haar eentje over. De stuurgroep Natuurontwikkeling Tiengemetten heeft een ontwikkelingsplan voor het eiland gemaakt, op basis van een aantal uitgangspunten en randvoorwaarden. Deze leiden - zeker in het begin - tot een wat meer gestuurde ontwikkeling.

De stuurgroep heeft de volgende uitgangspunten geformuleerd:

- Tiengemetten maakt deel uit van het watersysteem Haringvliet/Hollandsch Diep.
- De natuurontwikkeling versterkt de aanwezige natuur.
- De inrichting is zo robuust, dat bij zowel het huidige als bij het toekomstige peilbeheer van de Haringvlietssluzen voldoende kansen ontstaan voor behoud en herstel van belangrijke ecologische waarden.
- De unieke kenmerken van Tiengemetten (eilandkarakter, isolatie en rust) krijgen prioriteit.
- Na de inrichting blijven kenmerkende sporen van het menselijk gebruik van Tiengemetten zichtbaar.
- Tiengemetten blijft na de inrichting toegankelijk.
- Vastgestelde veiligheidsniveaus van dijkringen in de omgeving van Tiengemetten worden niet aangetast.
- De plannen gaan in op de veiligheid van bewoners en bezoekers en op de bereikbaarheid voor hulpdiensten onder normale en extreme omstandigheden.

Hoe ziet Tiengemeten er nu uit?

Tiengemeten is ontstaan in de 17e eeuw als onbeduidende zandplaat in het toen nog ongetemde Haringvliet. De oppervlakte van deze plaat was 10 "gemet", (ongeveer 5 hectare). Dit verklaart de naam van het eiland. Pas tussen 1750 en 1860 is het eiland in een aantal stappen ingepolderd voor de landbouw. Het eiland is nu ongeveer 1000 ha groot. Daarvan bestaat 700 ha uit akkers. Het landschap is hier weids en zakelijk ingericht. De Blanke Slikken (300 ha) liggen buitendijks en zijn nooit ontgonnen. Het landschap is hier ruig en natuurlijk.

In de polders liggen drie kleine nederzettingen. Veel van de vroegere arbeiderswoningen zijn lange tijd gebruikt als week-eindhuisje. Deels staan ze nu leeg. Ook de meeste boerderijen staan leeg. In de ontwikkelingsvisie is globaal beschreven welke huizen en boerderijen een nieuwe functie krijgen.

Het eiland onder de loep

Vanuit drie verschillende invalshoeken - natuur, cultuurhistorie en landschap en recreatief gebruik - is Tiengemeten onder de loep genomen.

Natuur

Wordt Tiengemeten een eiland zonder dijken?

Natuur is natuur, zo lijkt het. Toch staat de stuurgroep hier voor belangrijke vragen. Welke natuur kan er ontstaan en wat is de beste keuze?

Getijdennatuur is in ons land zeer zeldzaam. Op Tiengemeten zijn goede mogelijkheden voor een zoetwatergetijdenlandschap. Door het weghalen van de kaden kan het water van het Haringvliet vrij over het eiland stromen en het landschap vormen. Dit heeft daarom de voorkeur.

Het onderzoek naar welke natuur in deze situatie verwacht mag worden levert een aantal interessante ontdekkingen. Tiengemeten ligt boven het gemiddelde waterpeil. Ook zonder kaden zou het eiland meestal droog liggen. Stel, de natuur wordt in deze relatief droge situatie, geheel aan zichzelf overgelaten. Dit leidt dan al snel tot grote ruigten met weinig variatie aan planten en dieren.

Er zijn verschillende manieren om het eiland wat natter te maken. De bodem van Tiengemeten bestaat uit laagjes klei en zand. Deze samenstelling zorgt er voor dat bijvoorbeeld regenwater nauwelijks in de grond kan zakken. Dwars over het eiland loopt een hoge rug, het restant van een hoog gors, ontstaan tijdens de tweede inpolderingsfase. De Beneden- en de Middenpolder en de Brienenswaard liggen daardoor als

komen op het eiland. Wanneer de gemalen worden stopgezet blijft vooral hier het water staan en ontstaat een moeras. Afgraven is een andere manier om meer water op het eiland te krijgen. Ook kunnen kaden en de rug op het eiland gebruikt worden om het water vast te houden. Door de dijk te verlagen blijft het water na een overstroming achter op het eiland: gevolg een nat terrein dat zeer in trek is bij zeldzame vogelsoorten. Een deel van de dijken kan dus ook op het toekomstige natuureiland een belangrijke (maar omgekeerde) rol vervullen.

Relatie Haringvlietsluizen en Tiengemeten

In het Haringvliet gloort het herstel van de natuurlijke riviermonding, met een geleidelijke overgang van het zoete rivierwater naar het zoute zeewater en een stevige invloed van het getij. In het voorjaar van 2000 is het besluit genomen om de Haringvlietsluizen vanaf 2005 op een kier te zetten. Trekvisen kunnen dan ongehinderd de sluizen passeren en het aantrekkelijk paaigebied Tiengemeten, bereiken. De sluizen op een kier levert nog geen extra getijde-invloed, maar het beleid is erop gericht de sluizen in de toekomst nog verder open te zetten volgens het alternatief "Getemd getij." Bij dit alternatief verdubbelt rond Tiengemeten het gemiddelde getijverschil tot ca. 70 cm. Het zoute water zal het eiland echter niet bereiken.

Landschap en cultuurhistorie

Oogmerk is de hoofdstructuur en de ontstaansgeschiedenis van Tiengemeten te behouden, te herstellen en te accentueren. Het eiland bestaat oorspronkelijk uit meerdere polders. De kaden die deze polders omsluiten zijn na de watersnood van 1953 verdwenen. Zij kunnen worden hersteld om de historische ontwikkeling van Tiengemeten zichtbaar te maken. Tot belangrijke cultuurhistorische en landschappelijke elementen behoren de drie bebouwingskernen, de vroegere eendenkooi, de vroegere vluchtheuvel en de rietheuvels op de Blanke Slikken. De nederzettingen en gebouwen bepalen het gezicht en de cultuurhistorische kwaliteit van Tiengemeten. Overigens staat het merendeel van de boerderijen leeg. Voor de betreffende boeren is op de vaste wal een nieuw bedrijf gevonden. Ook vele weekendhuisjes zijn verlaten. De meeste van de overgebleven bewoners zijn verhuisd naar de centrale kern. Afhankelijk van de plek en eventuele nieuwe functies van de leegstaande gebouwen zijn sloop, verval en vernieuwing aan de orde.

Tiengemeten zonder kades bij extreem hoogwater

De zuidelijke kade van Tiengemeten langs de Mariapolder lijkt vanuit landschappelijk oogpunt de meest geschikte voor kadeverlaging. Hij grenst direct aan het Haringvliet en is in de vorige eeuw meerdere keren doorgebroken. In 1953 lag hier het hoofdstroomgat. Weghalen of verlagen van die kade maken het Haringvliet en de Ventjagersplaten zichtbaar. In het onderzoek wordt dit Weidsheid Zuid genoemd. Weidsheid West is ook belangrijk en staat voor openheid in oostwest richting samen met de hoofdrichting van het Haringvliet. Ondermeer om de landschappelijke weidsheid te benadrukken, moet bij de Blanke Slikken de kade worden verlaagd. Als het nieuwe moeras zich gaat ontwikkelen zal de beeldbepalende populierenlaan langs de Grevesweg verdwijnen.

Recreatief gebruik

Tiengemeten biedt ruimte voor recreatie waarbij het genieten van de natuur centraal staat. Het eiland is maar 7 x 1,5 km. Wandelen heeft dus voorrang. De kwaliteit van de natuur en de kwaliteit van het genieten staan voorop. Bezoekers krijgen een echt eilandgevoel met vrijheid en weidsheid, rust en ruimte, ongerepte natuur en kunnen planten en dieren bewonderen. Dat is wat Tiengemeten bijzonder maakt. Het moet een eiland worden voor een breed publiek van natuur- en landschapgenieters.

Beleving van natuur en landschap is het voornaamste motief om het eiland te bezoeken. Daarom moeten zo veel mogelijk mensen kennis kunnen maken met het eiland zonder de natuur te verstoren. Het eiland zal voor bezoekers deels goed toegankelijk, deels redelijk en deels ontoegankelijk zijn. De dichtheid en de aard van de paden en sporen maken dit mogelijk.

Deze zogeheten zone-indeling geeft mogelijkheden in te spelen op de groei van het bezoekersaantal. Groeit dat tot boven de 40.000 per jaar dan moet een evaluatie vragen beantwoorden als: is verdere groei mogelijk zonder aantasting van de kwaliteiten, of moet de zonering worden bijgesteld?

Zonering vanuit het midden

In 1999 zijn alle voorstellen over natuur, cultuurhistorie en landschap en recreatie besproken door een breed samengestelde groep van deskundigen. Zij deden de volgende aanbevelingen:

- Oostpunt van het eiland (Oude Polder) handhaven en versterken als cultuurhistorisch waardevol gebied, samen met Griendweipolder.
- Dijk aan de noordzijde behouden. Deze kan dienen als belangrijkste nieuwe ontsluitingsroute.
- Voormalige vluchtheuvel restaureren en (weer) laten dienen als hoogwatervluchtplaats en uitzichtspunt.
- Kaden doorsteken waardoor de natuur zich kan ontwikke-

len onder invloed van de dynamiek van het getij.

- Terughoudendheid bij de neiging tot het 'maken' van natuur. Wel voorwaarden scheppen.
- Handhaven van resten van beschaving en bewoning.

Bekeken wordt in hoeverre bomen, lanen en dijken passen in het gewenste landschap, waar het veer zou moeten aanlanden (oost of midden), en of toplocaties voor water- en moerasvogels met observatiemogelijkheden moeten worden aangelegd. Verder onderzoek vereisen de bebouwing, de recreatie en het eventuele opruimen van asfaltwegen die onder water komen te staan.

Aantallen bezoekers

Onderzoek toont aan dat op 30.000 tot 40.000 bezoekers per jaar mag worden gerekend. Alleen al voor de meer dan 1 miljoen inwoners van de stadregio Rotterdam is het eiland binnen een uur te bereiken. Naar verwachting wordt Tiengemeten door de toekomstige inrichting en de nieuwe natuur steeds aantrekkelijker. Het aantal bezoekers zal over het jaar sterk variëren. Ervaring leert dat nu in een weekend met mooi weer, enkele honderden mensen de oversteek wagen. Op een doordeweekse dag in de winter zijn dit er misschien 20. De eerste jaren na de inrichting wordt uitgegaan van ruim 30.000 bezoekers per jaar. De ruimte om te parkeren op de vaste wal vraagt dan wel nadere aandacht.

Aan welke varianten is gedacht?

Studie heeft zes ontwikkelingsvarianten opgeleverd, die een aanzienlijke overlap vertonen. Daarom is met drie varianten verder gewerkt.

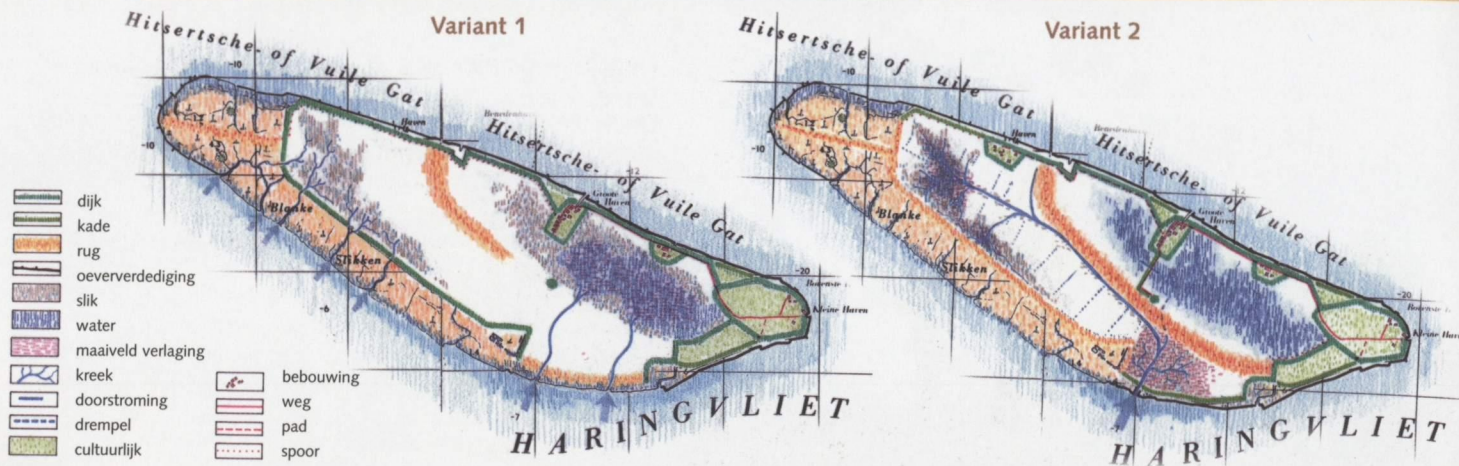
Variant 1

Voor het hele eiland wordt gekozen voor een directe invloed van het Haringvliet. De mogelijkheden voor recreatie zijn beperkt. Er ontstaat een nagenoeg natuurlijk getijdenlandschap. Door de hoge ligging van het eiland levert dat vooral riet en ruigten op. Slikken en ondiep open

water komen alleen tot ontwikkeling als plaatselijk de grond wordt afgegraven. Getij en golven hebben door weghalen van de oeververdediging vrij spel. Ook zijn openingen in de dijk noodzakelijk tussen de Blanke Slikken en de Brienenswaard. De westelijke nederzetting wordt verlaten, de gebouwen zullen tot ruïnes vervallen. De wandelmogelijkheden zijn beperkt, er zijn geen rondgaande paden.

Variant 2

Naast getijdenstroming is veel aandacht voor het vasthouden van water dat noodzakelijk is voor de ontwikkeling van moeras. Vergeleken met variant 1 is hier veel meer variatie met ondiep open water en periodiek droogvallende slikken. Deze variant volgt het sterkst de cultuurhistorisch belangrijke lijnen. De rug tussen Midden- en Benedenpolder en de Brienenswaard/Mariapolder sluit aan op de kade rond de

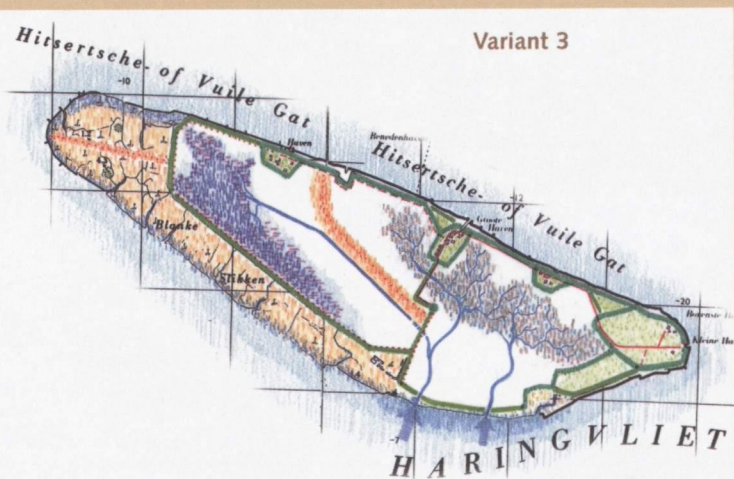

Griendweipolder. Door deze rug stagneert in de Midden- en Benedenpolder de afvoer van oppervlaktewater. Er ontstaat een groot zoetwatermoeras. Op de rest van het eiland worden de waterstanden bepaald door het Haringvliet.

De toegankelijkheid is beter dan in de voorgaande variant. Er zijn rondgaande wandelpaden, met een totale lengte van 11 km.

Variant 3

Het dynamische getijdengebied ligt in deze variant in de Midden- en Benedenpolder. De afvoer stagneert nu in de Brienenswaard door een verbinding van de rug met de Mariapolder. Via kreken zijn de lage delen van de Middenpolder verbonden met het Haringvliet. Voor een aanzienlijke oppervlakte open water moeten de lage delen van de Brienenswaard extra verlaagd worden. De kade blijft in stand. De wan-

delmogelijkheden zijn het grootst. In tegenstelling tot variant 2 is er een minder duidelijke verdeling in zones voor het recreatief medegebruik. Er resten weinig echt rustige plaatsen. De westelijke nederzetting kan behouden blijven.

Variant 2 voldoet het beste aan de gestelde uitgangspunten door:

- Meer verscheidenheid in natuurontwikkeling.
- Historische identiteit van het eiland, zoals de fasen van inpoldering, komen tot uiting met natuurlijke accenten.
- Mariapolder, grenzend aan het Haringvliet, is de beste plek om de dynamiek te versterken en het landschap open te maken.
- De rug tussen Middenpolder en Mariapolder strekt de afvoer van water en is tegelijk wandelroute.
- Permanent nat gebied Benedenpolder/Middenpolder. Aantrekkelijk voor watervogels.
- Nevenfuncties krijgen vooral plaats langs noordelijke kade en op de oostpunt.
- Het westelijke en zuidelijke deel kunnen zo rustig mogelijk blijven.

Visie

hoe komt het eruit te zien?

In de inleiding is gesproken over wildernis, weelde en weemoed. Tiengemeten als eiland met 'drie naturen.' Deze beeldspraak is een gevolg van de visie die is ontwikkeld na een gedegen planvormingsproces. De stuurgroep is niet over één nacht ijs gegaan. Het eiland Tiengemeten is eigenlijk van alle kanten bekeken. De meest uitlopende deskundigen zaten of zitten nog aan tafel. Tiengemeten verdient het om onderwerp te zijn van gedegen planvorming. Het is ook geen geringe opgave: een overwegend agrarisch gebruikt eiland 'ombouwen' naar een landschap waar de natuur vrij spel heeft.

De 'WWW's' staan ditmaal niet voor World Wide Web, maar voor drie verschillende, maar onderling nauw samenhangende vormen van natuur en landschap. Weemoed, Weelde en Wildernis dus. We beginnen onze tocht langs de toekomstige vormen van natuur en landschap op Tiengemeten aan de oost-

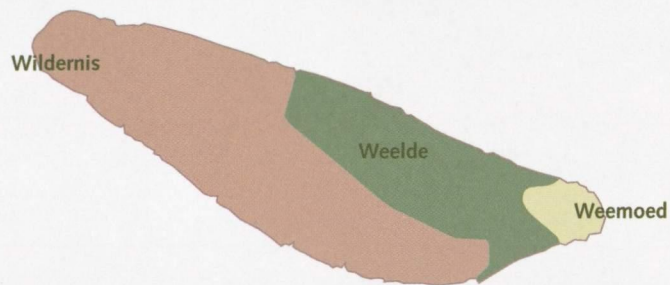
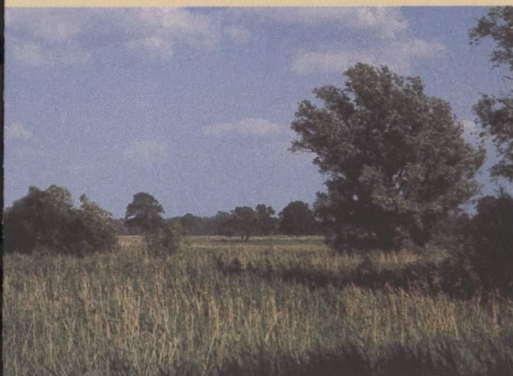
kant van het eiland, waar het eiland zijn oorsprong vond. Daar ligt het landschap van de Weemoed. Voorop staan de herinnering aan het landschap en aan de natuur die er was. De Weemoednatuur beslaat slechts een kleine oppervlakte, maar omvat veel. Menselijk gebruik blijft zichtbaar, bijvoorbeeld in kleine akkers met veel kruiden. De intensieve beleving van natuur en landschap heeft hier het karakter van een langer verblijf. Natuurstudie en enkele overnachtingen zijn mogelijk. De natuur van de Weelde belooft een grote rijkdom aan planten en dieren. Een landschap met graslanden, riet- en moerasvegetatie, ruigte, droogvallende slikken en ondiep water. De menselijke invloed is nauwelijks zichtbaar. Een beetje sturing van natuurlijke processen. Vooral bedoeld om de verschillende soorten natuur in stand te houden. De voorzieningen zijn gericht op een kort verblijf op het eiland met een goede informatievoorziening.

De derde natuur van Tiengemeten is de Wildernis. Daar domineren natuurlijke processen, zoals de invloed van het getijde van het Haringvliet. Een dynamisch landschap met levensgemeenschappen van slikken, pioniervegetaties, riet- en biezenvelden, moerasvegetaties, ruigten en vloedbossen.

Wildernis

Weelde

Weemoed

De vroegere invloed van de mens is nog te zien omdat de 'getijdekreeken' bestaan uit de voormalige sloten en wegen. Dit landschap, dat in tegenstelling tot de andere gebieden geen beheer krijgt, zal worden ervaren als wild, spannend en uitgestrekt.

Er zijn weinig voorzieningen, maar wel smalle wildsporen, uitkijkpunten e.d. Natuur voor natuurliefhebbers, natuurwetenschappers, rust- en stiltezoekers. Een deel van het gebied blijft onbereikbaar voor bezoekers door ruige vegetatie en getijdenwerking.

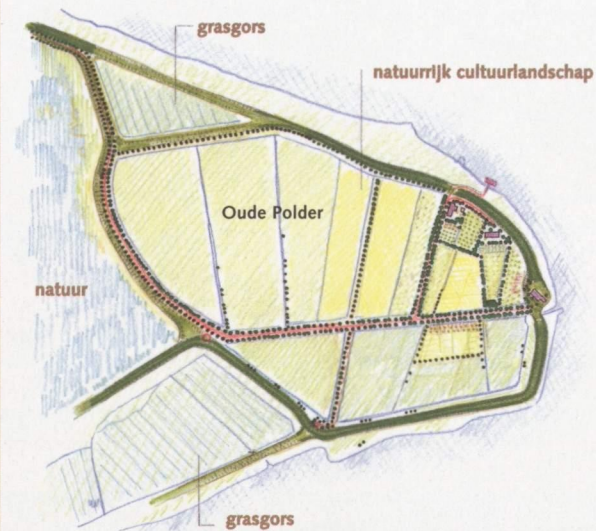
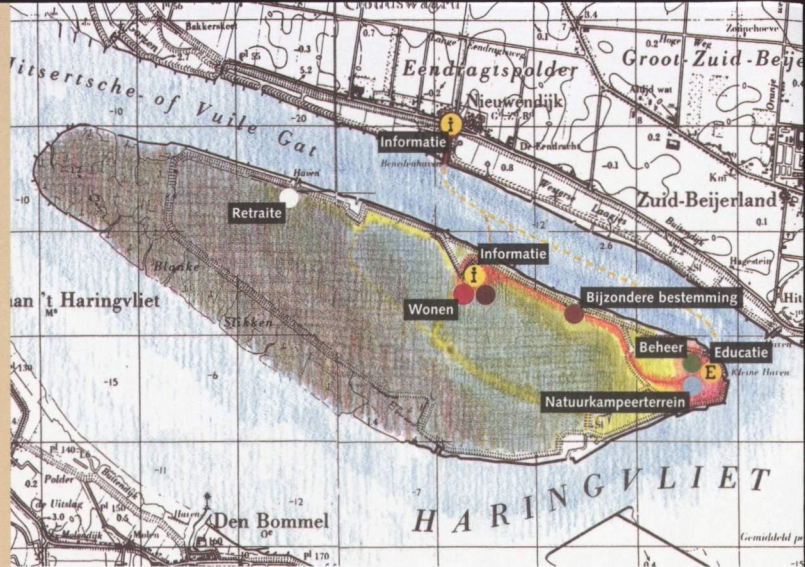
Het nieuwe eiland van weemoed, weelde en wildernis is aantrekkelijk. De natuurgerichte recreant komt volledig aan zijn trekken. Wandelen heeft prioriteit. Behalve wegen, paden en sporen van 10 - 15 kilometer, komen er ook uitzichtpunten, schuil- en observatiegelegenheden. In de natuur van de 'Weelde' worden enkele goed bereikbare en te observeren plekken ingericht als 'toplocatie' voor water- en moerasvogels. Tiengemeten krijgt als basisvoorziening een informatiecentrum met eenvoudige horeca en een natuurcamping gericht op een verblijf van enkele dagen. Het informatiecentrum komt in de Margueritahoeve, vlakbij het veer, dat uiteraard in de vaart blijft. Ook voor bijvoorbeeld de Idahoeve wordt een passende bestemming gezocht, bijvoorbeeld in de sfeer van ateliers voor landschapskunst.

De basisvoorzieningen kunnen worden aangevuld met bijzondere voorzieningen, die uiteraard geen afbreuk mogen doen aan de natuurfunctie. De gebouwen in Midden blijven in gebruik als (vakantie)woning.

Aan alles is gedacht. Hoewel de natuur absolute prioriteit heeft, moet de aantrekkelijkheid voor de bezoekers een belangrijke rol spelen. Veiligheid bijvoorbeeld is daarom ook een punt van aandacht. Nooddiensten als de brandweer moeten het eiland kunnen bereiken.

De plannen worden, dat zal duidelijk zijn, gefaseerd uitgevoerd. Op basis van de ontwikkelingsvisie wordt eerst een gedetailleerd inrichtingsplan gemaakt. Wanneer de landbouwactiviteiten op het eiland zijn beëindigd en de benodigde vergunningen zijn verkregen kan met de inrichting worden begonnen. De werkzaamheden kunnen enkele jaren in beslag nemen.

Ideevorming terreininrichting

Interessant is het nu al. Natuurmonumenten is graag gastheer op het eiland waar ook nu al van een weids landschap en van stilte kan worden genoten. Tijdens een wandeling over de huidige wegen en paden kan de bijzondere sfeer worden geproefd. Het geluid van de steltlopers in de Schutskooipolder, als voorbode van wat straks de akkers zal vullen. De indrukwekkende rietuigte van de Blanke Slikken, doorsneden met grillige getijdenkreeken. Maar vooral de verwachting van wat komen gaat.

Inrichtingsschets

bos	
ruigte	
riet	
gras	
biezen / slik	
water	
kreek	
dijk	
kade	
steenoever	
vluchtheuvel	
rietheuvel	
bebouwing/bebouwkern	
polder	
grasgors	
weg	
pad	
spoor	
voetveer	
haven	
steiger	

TIENGEMETEN

natuureiland

Een natuurontwikkelingsproject van Rijkswaterstaat directie Zuid-Holland, Ministerie van LNV, Dienst Landelijk Gebied Zuid-Holland, Provincie Zuid-Holland, Gemeente Korendijk en Natuurmonumenten

Colofon:

Deze brochure is de publiekssamenvatting van de Ontwikkelingsvisie Tiengemeten.

Vertegenwoordigers van de betrokken organisaties vormen de 'stuurgroep natuurontwikkeling Tiengemeten'. Zij nemen gezamenlijk een besluit over de toekomstige inrichting van het eiland.

projectleiding

R. Posthoorn (RIZA)

tekst

Karin Anema

ontwerp

R. Fokkema en H. Bos

coördinatie en produktie

H. Bos (RIZA)

begeleiding

werkgroep communicatie Tiengemeten

foto's

Pandion/Peter van Bolhuis

J.W. Bruggenkamp

R. Posthoorn

E. Hendriks

contactpersonen

J. van der Velden (RWS directie Zuid Holland)

G. van der Slikke (Natuurmonumenten, inspectie Zuid-Holland en Zeeland)

R. Posthoorn (RWS RIZA)

DTP, lithografie en drukwerk

Evers litho en druk, Almere